

Lekarze-oficerowie i medycy Kedywu Armii Krajowej w Powstaniu Warszawskim

Medical officers and physicians of Kedyw AK
(Home Army Sabotage Management) in Warsaw Uprising

Maciej Kledzik,¹ Stanisław Niemczyk²

¹ Emerytowany profesor historii i historii XIX- i XX-wiecznej wojskowości, autor 12 książek, w tym 8 o Powstaniu Warszawskim

² Kierownik Kliniki Chorób Wewnętrznych, Nefrologii i Dializoterapii CSK MON WIM w Warszawie

Streszczenie. Autorzy przedstawiają sylwetki i losy lekarzy oraz medyków związanych z Kedywem AK w czasie Powstania Warszawskiego. Informacje pochodzą ze źródeł historycznych. Pokazują tragiczne heroiczne losy ludności, miasta Warszawy oraz warszawskich lekarzy.

Słowa kluczowe: Kedyw AK, Powstanie Warszawskie, lekarze i medycy Kedywu, szkoła doc. Jana Zaorskiego

Abstract. The authors present profiles and experiences of physicians associated with the Home Army Sabotage Management during the Warsaw Uprising. The information comes from historical sources and shows the tragic and heroic fate of Warsaw, its population and physicians.

Key words: Home Army Sabotage Management, Warsaw Uprising, Sabotage Management medical doctors, Jan Zaorski School

Nadesłano: 2.07.2018. Przyjęto do druku: 17.09.2018

Nie zgłoszono sprzeczności interesów.

Lek. Wojsk., 2018; 96 (4): 381–383

Copyright by Wojskowy Instytut Medyczny

Adres do korespondencji

prof. dr hab. med. Stanisław Niemczyk
Klinika Chorób Wewnętrznych, Nefrologii
i Dializoterapii CSK MON WIM
ul. Szaserów 128, 04-141 Warszawa
e-mail: sniemczyk@wim.mil.pl

Kierownictwo Dywersji, znane pod nazwą Kedyw, powołane zostało przez gen. Stefana Roweckiego „Grotę”, dowódcę Armii Krajowej, rozkazem nr 84 – „Uporządkowanie odcinka walki czynnej” z dnia 22 stycznia 1943 r. Uporządkowanie dotyczyło reorganizacji działającego od 1940 r. w ZWZ-AK Związku Odwetu i włączenia do Kierownictwa Dywersji „Wachlarza” i Tajnej Organizacji Wojskowej (TOW). Dowództwo nad Kedywem objął płk Emil Fieldorf „Nil”.

W parterowym domku z ogródkiem na Pelcowiznie (w prawobrzeżnej Warszawie) płk Fieldorf w obecności kpt. Adama Borysa „Pługa” spotkał się z kpt. dr. Cyprjanem Sadowskim, szefem sanitarnym Obwodu Wola w Okręgu Warszawskim AK. Wcześniej dr Sadowski poskarżył się swemu bezpośredniemu przełożonemu, płk. Henrykowi Lenkowi „Bakcyłowi”, szefowi sanitarnemu

Komendy Okręgu Warszawskiego AK, że służba na Woli jest nudna i nie dla niego. I tak doszło do spotkania z płk. „Nilem” Fieldorfem, z którego zapis pozostawił dr Sadowski w pamiętniku.

- Czy pan wie, jakie pana czekają obowiązki? – zapytał płk „Nil”
- Jeszcze nie wiem – odpowiedział dr Sadowski
- Trzeba zorganizować służbę sanitarną, bardzo sprężystą i ofiarną, umówić szpitale, zakładać własne punkty opatrunkowe, zdobywać lekarzy do oddziałów, zorganizować sobie sztab i pocztę. Zdaje pan sobie sprawę z zadania, jakie na pana nałożymy, i odpowiedzialności?

Doktor Sadowski odpowiedział: – Zdaję sobie sprawę i oddaję całkowicie do dyspozycji [1].

Podczas tego spotkania dr Sadowski przyjął konspiracyjny pseudonim „Skiba”, od nazwiska przyjaciela, Edwarda Skibińskiego, zamordowanego przez Niemców w obozie koncentracyjnym. Sanitariat otrzymał kryptonim „Rola”. Zastępcą dr. „Skiby” i chirurgiem naczelnym Kedywu został dr Czesław Narkowicz „Bryła”. Na adiutanta dr. „Skiby” kpt. „Pług” rekomendował pchor. „Zbigniewa Podleńskiego” (jego prawdziwe nazwisko – Zbigniew A. Zawadzki – dr Sadowski poznał dopiero kilka lat po wojnie), studenta medycyny w szkole doc. Jana Zaorskiego (studenci bez dyplomu lekarskiego byli medykami). Sekretariat Sanitariatu prowadziła pfm. „Pani Stasia” („Stasia”) – Stanisława Kwaskowska. Szkoleniem sanitarnym zajmowała się pfm. Zofia Krassowska, „Pani Zosia” („Zośka”), studentka medycyny. Większość oddziałów Kedywu stanowili harcerze.

Pierwszym pozyskanym do pracy w Sanitariacie Kedywu był medyk, Zbigniew Dworak, „Doktor Maks” („Maks”), który został lekarzem kompanii „Pegaz”, a później batalionu „Parasol”. W batalionie „Zośka” sanitariat prowadził medyk Zygmunt Kujawski „Brom”. Wszyscy wywodzili się z harcerstwa i byli kolegami ze Szkoły Podchorążych Sanitarnych [2]. Po kilku miesiącach do Sanitariatu dołączyli: medyk Jan Lipieński „Kalina” – do batalionu „Parasol”, medyk Tadeusz Biernacki „Poraj” – do Oddziału Dyspozycyjnego „A”, i dr med. Jan Chomiczewski „Pobożański”.

Organizatorem i szefem warszawskiego Kedywu, podległego komendantowi Okręgu AK Warszawa, był kpt./mjr Jerzy Lewiński, a po jego aresztowaniu w listopadzie 1943 r. Józef Rybicki „Pan Andrzej”, nauczyciel, inwalida z 1920 r., awansowany do stopnia ppor. czasu wojny 1 sierpnia 1944 r. Podlegały mu dwa oddziały dyspozycyjne „A” i „B” i kilka mniejszych oraz Oddziały Dywersji Bojowej (ODB) z sześciu dzielnic miasta i z powiatu warszawskiego [3]. Sanitariat prowadzili medyk Tadeusz Biernacki „Poraj” i medyk Włodzimierz Nakwaski „Wodołaz”. Według relacji dr. Kujawskiego z 1987 r. „Wodołaz” załamał się nerwowo i zastąpił go ppor. lekarz Jerzy Kaczyński „Bogdan” [4].

W Kedywie byli również lekarze i medycy, którzy nie wykonywali swego zawodu. Żoliborskim ODB dowodził ppor. medyk Stanisław Janusz Sosabowski „Stasinek”. Kobięcymi Patrolami Minerskimi, oddziałem dyspozycyjnym Kedywu Okręgu Warszawskiego, kierowała lekarz sportowy Zofia Franio „Doktor” („Pani Doktor”). Kilka dni przed wybuchem powstania objęła dowództwo Oddziału Żeńskiego Saperów przy Szefostwie Saperów Komendy Okręgu Warszawskiego AK.

W dniu, w którym zapadł wyrok śmierci na SS-Brigadeführera i General-majora policji Franza Kutschere, płk „Nil” Fieldorf pogratulował dr. „Skobie” Sadowskiemu awansu na majora, który przyszedł drogą radiową z Londynu ze starszeństwem od 11 października

1939 r. Wkrótce potem płk. „Nila” Fieldorfa na stanowisku dowódcy Kedywu zastąpił ppłk Jan Mazurkiewicz „Radosław”.

1 sierpnia 1944 r. około południa w mieszkaniu dr. „Skiby” przy ul. Kruczej 40 m. 6 odbyła się odprawa zespołu Sanitariatu Kedywu. Stawili się: Zbigniew Dworak „Maks”, Zygmunt Kujawski „Brom”, Stanisława Kwaskowska „Stasia”, Zofia Krassowska „Zośka”, Maria Szaadowa „Maria” i adiutant medyk „Zbigniew Podleński”. Po obiedzie z placzków ziemniaczanych rozjechali się do swoich miejsc oczekiwania. Doktorzy „Skiba”, „Maks” i „Zbigniew Podleński” pojechali na Wolę, do Szpitala Dziecięcego Karola i Marii na Lesznie, który był głównym punktem Sanitariatu Zgrupowania „Radosława”. Po latach prof. Zawadzki „Zbigniew Podleński” przypomniał sobie, że trzeciego dnia powstania przepędził z sali z rannymi Niemcami powstańców poszukujących wśród nich SS-manów i gestapowców: „Uważaliśmy, że wszelkie samosądy nad rannymi, niezależnie od ich przynależności organizacyjnej i wojskowej, nie licują z godnością Polaków” [5].

W trzecim dniu powstania mjr dr „Skiba” wizytował podległy mu Szpital Wolski przy ul. Płockiej. Oprowadzał go dr Marian Piasecki, dyrektor szpitala. Trwały operacje rannych, których było około siedemdziesięciu. Gdy mieli usiąść z dr. Piaseckim do posiłku, do szpitala wpadli Niemcy. Doktor „Skiba” zdążył wyskoczyć przez okno. Lekarze, personel i ranni zostali zamordowani. Podobnie było w Szpitalu Dziecięcym im. Karola i Marii. Tam 4 sierpnia przyproszony został ranny ppor. medyk Stanisław J. Sosabowski „Stasinek”. Z rozkazu szefa Kedywu, ppłk „Radosława” Mazurkiewicza, wysłany został z ppor. lekarzem Kaczyńskim „Bogdanem” i pchor. Stanisławem Likiernikiem „Stachem” z zadaniem opanowania budynku Szpitala św. Zofii na rogu Żelaznej i Leszna. Podczas obserwacji obiektu został trafiony rykoszetem pocisku w prawe oko (lewe stracił w wypadku w dzieciństwie) [6]. W ostatniej chwili przed wkroczeniem Niemców do Szpitala Karola i Marii został wyprowadzony z niego przez żonę, sanitariuszkę Kedywu. Przeprowadziła go później kanałami ze Starego Miasta do północnego, a następnie do południowego Śródmieścia. Został wzięty do niewoli. Pozostał na emigracji w Anglii, gdzie po uzyskaniu dyplomu lekarza pracował jako fizjoterapeuta.

Po zajęciu przez Niemców Szpitala Karola i Marii szpital polowy zorganizowano w magazynie zdobytego obozu w Gęsiówce, na terenie getta, z salą operacyjną, w której operował kpt. dr Stanisław Gierałowski. Wobec naporu Niemców szpital polowy został ewakuowany do szpitala św. Jana Bożego na Starym Mieście.

Major dr „Skiba” po przejściu na Stare Miasto chorował na zapalenie płuc. 28 sierpnia z grupą 70 rannych został ewakuowany kanałami na Żoliborz. Opisał to dramatyczne przejście w „Pamiętniku” [7]. Z Żoliborza został

przeprowadzony przez pozycje niemieckie do Puszczy Kampinoskiej, gdzie pełnił funkcję szefa sanitarnego Grupy Kampinos. Po wojnie był długoletnim naczelnym lekarzem Uzdrowiska Ciechocinek. Zmarł w 1985 r.

Jakie były losy pozostałych lekarzy i medyków pełniących obowiązki lekarzy Kedywu?

Medyk, ppor. korpusu sanitarnego Zbigniew Dworak „Doktor Maks” („Maks”) przeszedł kanałami ze Starego Miasta do Śródmieścia. Z batalionem „Parasol” został skierowany na Górny Czerniaków, przedostał się po przęsłach wysadzonego mostu Poniatowskiego na Saską Kępę. Dyplom lekarza uzyskał w 1945 r. Dyrektorował Stacji Sanitarно-Epidemiologicznej w Szczecinie. Zmarł w 1963 r.

Medyk, por. służby stałej korpusu sanitarnego Zygmunt Kujawski „Brom” przeszedł kanałami ze Starego Miasta do Śródmieścia, stamtąd na Czerniaków, a następnie znowu kanałami z żołnierzami batalionu „Zośka” do Mokotowa i 26 września ponownie kanałami do południowego Śródmieścia. Jeniec obozu Stalag IV B Zeithain. Uzyskał dyplom lekarski po powrocie do kraju. Zmarł w 1996 r.

Porucznik lekarz Jerzy Ryszard Kaczyński „Bogdan” pracował na Starym Mieście w szpitalu „Pod Krzywą Latarnią”. Przeszedł kanałami do Śródmieścia, następnie na Górny Czerniaków, stamtąd kanałami do Mokotowa, a z Mokotowa kanałami do Śródmieścia Południe. Jeniec obozu Stalag IV B Zeithain. Wrócił do Polski. Zmarł w 2011 r.

Tragiczny był los studenta medycyny Tadeusza Bierackiego „Poraja”, w konspiracji w Oddziale Dyspozycyjnym „A” Kedywu, w powstaniu w Oddziale Osłonowym płk. „Montera” Antoniego Chruściela. Pracował w szpitalu w podziemiach PKO przy ul. Świętokrzyskiej róg Jasnej. Po bombardowaniach gmachu pozostał w ruinach przy 4–5 konających i 12 rannych. 6 września wszyscy zginęli od bomby lotniczej, która pogrzebała ich w ruinach [8].

Piśmiennictwo

1. Bayer S. Służba zdrowia Warszawy w walce z okupantem 1939–1945. Warszawa 1985
2. Dembowska S. Na każde wezwanie. Wspomnienia lekarki. Przedmowa i oprac. ks. Stanisław Tworowski. Warszawa 1982
3. Jaśniewicz Z. Służba Zdrowia Armii Krajowej. In: Pamiętnik II Krajowego Zjazdu Lekarzy ZBOWiD. Warszawa 1969
4. Kedyw Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej. Dokumenty – rok 1944. Wybór i oprac. Hanna Rybicka. Warszawa 2009
5. Sadowski C. Pamiętnik doktora „Skiby”. Opr. literackie Maciej Kledzik. Warszawa 1990
6. Witkowski H. „Kedyw” Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej w latach 1943–1944. Warszawa 1984